

Balogh Péter¹

Dzsihadista háború vagy dezintegrációs kihívás?²

Empirikus adalékok az ISIS hatékony európai terrorizmusexportjának értelmezéséhez

Bevezetés

Mostanra talán nem túlzás azt állítani, hogy az Iszlám Állam (ISIS) forradalmasította a globális terrorizmuspiac³ működését. Nem feltétlenül arról van szó, hogy kizárólagosan új eljárásokat vezetett be⁴ az erőszak alkalmazásának ezen formája terén, azonban tevékenységének jelentős része széles körű és jelentős nyilvánosságot kapott, s az általa – vagy a hozzá kötődően – kivitelezett műveletek láthatósága rendkívül magasnak mondható. Jelen tanulmány keretében röviden felvázoljuk a terrorista szervezetek közötti globális együttműködési hálózat vizsgálatán alapuló kutatásunk főbb tanulságait, s az ennek kapcsán az Iszlám Állam tevékenységére vonatkozóan kapott eredményeket. Majd időközben folytatódó kutatómunkánk – előbbieken alapuló – újabb fázisának előzetes tapasztalatairól számolunk be, amelyek keretében közelebbről igyekszünk megvizsgálni az ISIS kiemelkedő sikeressége mögött meghúzódó – lehetséges – tényezőket. Ennek során két mechanizmus működésére irányítjuk figyelmünket: egyrészt a szervezet által tudatosan folytatott *befolyásolás*, propaganda – feltételezett – kulcselemére; az ezt a meggyőzési folyamatot elősegítő, az Iszlám Állam és annak jellemzően földrajzilag távol eső szimpatizánsai, potenciális *katonái* között *közvetítő szerepet* ellátó *személyi hálózatára*. Másrészt a – *szegregátumok* formájában megjelenő – kedvezőtlen társadalmi körülményekből fakadó *marginalizálódás* jelentőségére és a *dezintegrációs* folyamatok szerepére az ISIS hatékony mobilizálási

¹ Balogh Péter PhD, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Szociológia Tanszék.

² Jelen tanulmány a Belügyi Tudományos Tanács és a Doktoranduszok Országos Szövetsége által *A biztonság sokszínű arca. Innováció – tudomány – információbiztonság – közszolgálat* címmel megrendezett nemzetközi tudományos-szakmai konferencia (Budapest, 2018. november 7–8.) e-poszter-szekciójában bemutatott prezentáció írásos változata. Szerzőként ezúton is köszönetet mondok a szekció résztvevőinek a poszter bemutatását követő pontosító kérdéseikért és tisztázó felvetéseikért!

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

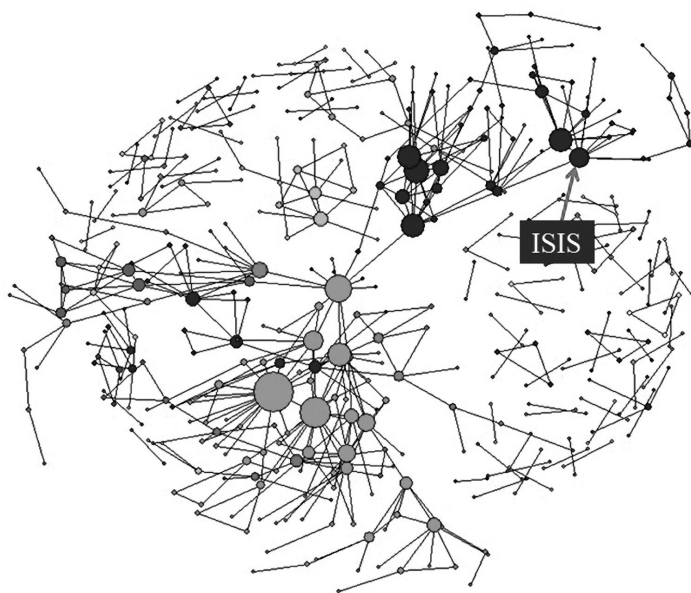
³ A terrorizmus mint sajátos szereplőkkel, egyfajta kereslet-kínálat elv alapján működő globális piac értelmezéséhez lásd például TÁLAS 2006, 8. és BENMELECH–KLOR 2016, 2–3.

⁴ Lásd ehhez például BESENYŐ 2015.

potenciálja mögött. Elemzésünket a tapasztalatok összegző áttekintésével, értelmezésével, illetve az azokból következő lehetséges további kutatási irányok felvetésével zárjuk.

Az Iszlám Állam hibrid kooperációs hálózata

Kutatómunkánk korábbi – elsődlegesen a terrorista szervezetek közötti kooperációs hálózatok vizsgálatával foglalkozó⁵ – fázisában keltette fel figyelmünket az Iszlám Állam kiemelkedő pozíciójával. A terrorista csoportok által együttműködésben kivitelezett támadások révén kialakuló globális hálózatban ugyanis az ISIS relatíve – vagyis annak fényében, hogy fiatal szervezetként nem régóta található meg a terrorizmuspiacon – előkelő helyet foglal el (1. ábra): a terrorista csoportok felső, legmagasabb kapcsolati kötésekkel rendelkező elit csoportjában található. Az adatok alapján ezen felső kategóriába tartozó 14 terrorista szervezet közül az Iszlám Állam a középmezőny végén helyezkedik el, megelőzve például az al-Kaidát, s közvetlenül a Hamászt követve (2. ábra). Előbbiek fényében elemzőmunkánk következő állomásában már kiemelt és célzott érdeklődéssel fordultunk az ISIS tevékenysége felé, s újabb empirikus megállapításokat tettünk a szervezet által elkövetett akciók sajátosságairól.⁶

1. ábra

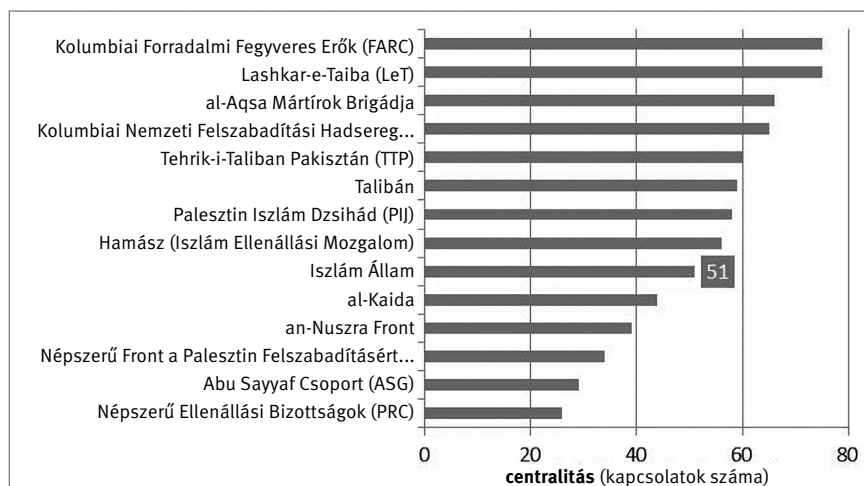
Az Iszlám Állam a terrorista szervezetek globális operatív együttműködési hálózatában

Forrás: BALOGH 2017a, 57.

⁵ Lásd részletesen BALOGH 2017b.

⁶ Lásd részletesen kifejtve BALOGH 2017a.

Az ISIS rendkívül szerteágazó és sokfelé felbukkanó tevékenységének – amely leginkább látható formájában talán a nyugat-európai támadásokban jelenik meg⁷ – kapcsán egyszerűen úgy érveltünk, hogy annak egy sajátos – jóllehet nem teljes mértékben újszerű – szervezési mód lehet a hátterében. Ezt a jelenséget a társadalmi dimenzió szempontjából egyfajta *harmadlagos csoporttagságon* alapuló terrorista akcióként interpretáltuk,⁸ amelynek a lényege, hogy nem valós, közvetlen társadalmi beágyazottság kiépítésével, sokkal inkább közvetett – a harmadlagos csoportok működésére⁹ jellemző – módon képes a szervezet megnyerni és mobilizálni – jellemzően a szimbolikus összetartozás, illetve kapcsolódás érzetével – bizonyos elkövetőket.

2. ábra

Az Iszlám Állam a legtöbb kapcsolattal bíró kooperatív terrorista szervezetek csoportjában

Forrás: BALOGH 2017b, 651.

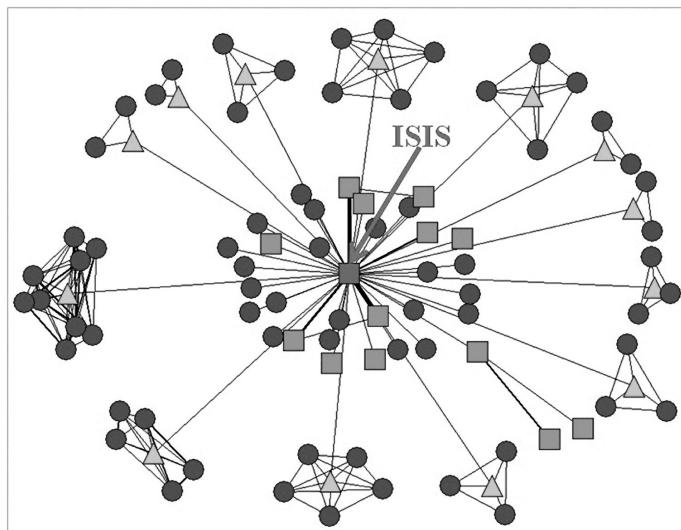
Kutatásaink további fejleménye, hogy az Iszlám Állam – előbbieik révén – rendkívül sikeresen fejlesztette, illetve terjesztette ki kooperációs hálózatát, amely ily módon egy meglehetősen összetett, sajátos mintázatot vett fel (3. ábra). Az ISIS körül kialakuló hálózati struktúrát ezért sajátosan *komplexnek* tekintettük abban a tekintetben, hogy több további terrorista csoporttal áll kapcsolatban, amelyekkel közös akciókat is végrehajtott – s ezen kapcsolatok nem egy esetben többszörösek, azaz ismétlődően közös műveleteket eredményeztek. Másrészt *kevert* vagy *hibrid* együttműködési hálózatként értelmeztük az ISIS kooperációs gráfját, mivel egyszerre foglal magában formális szervezeteket, terrorista csoportokat és egyedi elkövetőket, informális – hivatalos terrorista csoporton kívüli – szereplőket, személyeket.¹⁰

⁷ Bár korántsem kizárólag ezen régióban merül fel jelentős problémaként (MARONE 2018).

⁸ BALOGH 2017a, 61–62.

⁹ PUTNAM 2000, 156.

¹⁰ BALOGH 2018.

3. ábra

Az Iszlám Állam hibrid kooperációs hálózata

Forrás: BALOGH 2017a, 63.

Adatelemzésünk keretében végzett számításaink eredményei alapján azt is megállapítottuk, hogy a terrorista akciók ezen sajátos kooperatív formája, a műveletek ezen sajátos szervezési módja rendkívüli hatékonyságot – magasabb sikerességi arányt, a támadásokban elhunyt és megsebesült áldozatok magasabb átlagos számát – kölcsönöz az Iszlám Államnak.¹¹

Kutatásaink folytatásaként továbbra is arra igyekszünk – lehetőség szerint empirikusan – választ keresni, hogy milyen tényezőkre vezethető vissza az ISIS rendkívül hatékonynak bizonyuló terrorizmusexportja. A kutatómunka ezen újabb fázisának előzetes eredményeit vázoljuk fel az alábbiakban. Két olyan mechanizmusra fókuszálunk, amelyek – feltételezésünk szerint – meghatározó szerepűek: egyrészt az Iszlám Állam tudatos és célzott befolyásolási tevékenységére – pontosabban az ahhoz kapcsolódó, azt jelentős mértékben kiegészítő, támogató személyek diffúz hálózatára. Előbbire vonatkozó rövidebb, vázlatos elemző áttekintésünk mellett az ISIS – nagyfokú mobilizációs képességét jól szemléltető – külföldi harcosok rekrutációjának tágabb társadalmi háttérét igyekszünk vizsgálni mint a *társadalmi kirekesztődés és dezintegráció*, a *térbeli szegregáció* sajátos következményét.

¹¹ BALOGH 2017a, 63–64.

Adatelemzések

A fejlett Európa a radikalizáció keresztttüzében – befolyásolás és propaganda

Az Iszlám Állam hatékony európai tevékenységének háttérében meghúzódó központi elemként a radikalizálódást tarthatjuk számon. Számos elemzés tekintetében viszonylagos egyetértés mutatkozik abban, hogy a kommunikáció és meggyőzés megannyi csatornájának tudatos alkalmazásával, illetve azok megfelelő kombinálásával a szervezet olyan propagandát képes kialakítani, illetve közvetíteni,¹² amely alkalmas az ISIS által közvetlenül nem uralt területekre is kiterjeszteni – akár csak virtuálisan is¹³ – ideológiai befolyását.

Jelen vázlatos elemzés, esetbemutatás szempontjából a radikalizálódás ugyancsak meghatározó elemként merül fel. Feltételezzük ugyanis, hogy az ISIS „sikereinek” háttérében meghúzódó tényezők között kiemelt jelentőségű az a nagyfokú *társadalmi beágyazottság*,¹⁴ ami a szervezet által képviselt célokat és világnézeti elemeket – illetve esetlegesen az ezek eléréséhez felhasználható eszközöket – közvetíti az azok iránt érdeklődők felé. Lényeges kiegészítésünk ehhez kapcsolódóan, hogy ez a meggyőzési, mobilizálási folyamat nem kizárólag – s talán nem is elsődlegesen – a virtuális térben zajlik, bár kétségtelen, hogy az internet adta lehetőségek kiemelten hatékony eszköznek bizonyulhatnak. Fontosnak tartjuk azonban hangsúlyozni az ezen folyamatok mögött meghúzódó *emberi tényezőt* – azokat a közvetítő személyeket, akik – a szó szoros értelmében is – élő *kapcsolatot teremtenek* a fizikailag távoli térségekben működő szélsőséges csoportok és terror-szervezetek, illetve azok szimpatizánsai között. Az Iszlám Állam – illetve tágabb értelemben a kapcsolódó, muszlim vallási háttér köré szervezett gondolati világ¹⁵ – befolyásolási képességének illusztrálását (is) célozza alábbi rövid elemzésünk¹⁶ a fejlett európai országok vonatkozásában.

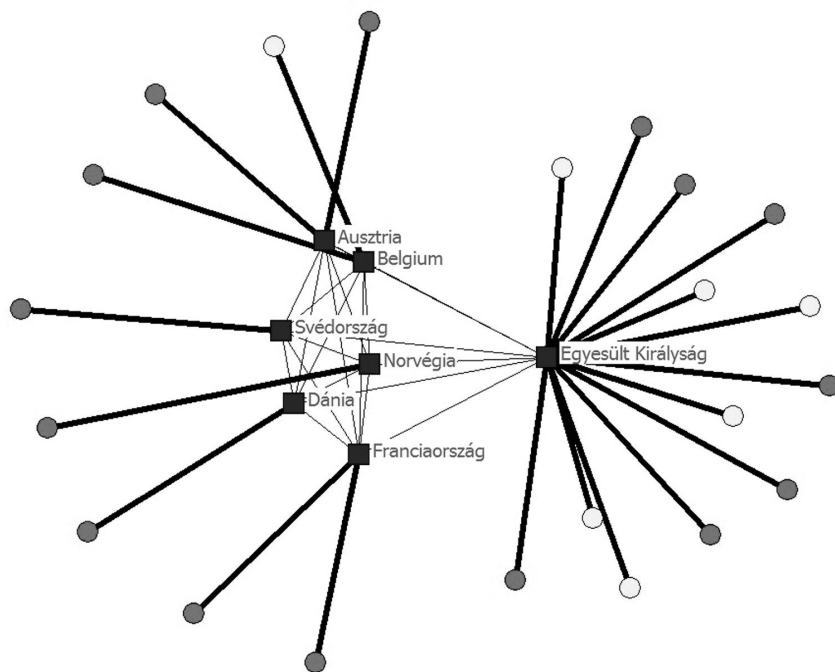
¹² Az Iszlám Állam propagandájáról részletesebben lásd például WEISS–HASSAN 2015, 202–207.; BESENYŐ et al. 2016, 156–169.; PRANTNER 2016, 104–107.

¹³ Kiválóan szemlélteti a problémát az a kutatási eredmény, amelynek értelmében az Iszlám Állammal kapcsolatba hozható USA-beli bűnelkövetők és gyanúsítottak túlnyomó többsége megtekintett ISIS-es propaganda-vidékat. Lásd *The eGLYPH...* 2018, 2.

¹⁴ A társadalmi beágyazottság kérdésköréhez lásd GRANOVETTER 1991 és GRANOVETTER 2006.

¹⁵ Pontosabban a muszlim vallási háttérrel döntően az adott szervezet, illetve ideológia céljai szerint – gyakran szelektíven – megjelenítő gondolati világ. Lásd BESENYŐ et al. 2016, 99–108., 120–133.

¹⁶ Az itt bemutatott vázlatos elemzéshez az adatokat a Counter Extremism Project (www.counterextremism.com/) keretében épített és az interneten hozzáférhető nyilvántartásból gyűjtöttük össze, s rendeztük egy-egy adatbázisba. Az adatbázis kialakításakor azon személyeket vettük figyelembe, akik Nyugat-Európában fejtik ki tevékenységüket. A kiválasztás során továbbá nem korlátoztuk az adatgyűjtést az Iszlám Államhoz kapcsolódó személyekre, így hét ország vonatkozásában mindösszesen 22 propagandista, hitszónok, toborzó, felbujtó és influenszer került bele az adatbázisba (amely a 2018. október 31-i állapotokat tükrözi).

4. ábra

Szélsőséges iszlamista kommunikátorok európai hálózata

Megjegyzés: A gráfon a közvetlen ISIS-kötődésű propagandistákat, hítszónokokat, toborzókat, felbujtókat és influenszereket a sötétebb szürke pontokkal jelöltük.

Forrás: a szerző szerkesztése

Az összegyűjtött adatok alapján kirajzolódik egy alapvetően Európa nyugati régiójában koncentrált szélsőségesekből álló kör (4. ábra). Az európai országok között összesen hét olyan található, amelyek érintettek a meggyőzés eme formája terén, azaz legalább egy olyan személy beazonosítható, akinek tevékenysége valamilyen tekintetben összekapcsolódik a szélsőséges gondolati világ ezen megnyilvánulásával. Az adatok alapján a propagandisták, hítszónokok, toborzók, felbujtók és influenszerek közül a legtöbben (13 fő) az Egyesült Királyságban található, ahol a nem az Iszlám Államhoz kötődő szélsőségesek száma is relatíve magas (1. táblázat). Az Egyesült Királysághoz földrajzilag is közel eső Belgiumban és Franciaországban – továbbá Ausztriában – már lényegesen kevesebb, mindössze két-két főt találunk a kutatási projekt nyilvántartása alapján, s itt már szinte kizárólagos az Iszlám Állam szerepvállalása. A legkevésbé – mindössze egy-egy, a radikalizálódást elősegítő beazonosított személy jelenlétével – érintett országok között a skandináv országok találhatóak, ahol mindhárom szélsőséges az ISIS fennhatósága alatt végzi tevékenységét.

1. táblázat

A szélsőséges iszlamista kommunikátorok országonkénti száma és ISIS-kötődése

	Szélsőséges kommunikátorok száma (fő)	Ebből ISIS-kötődésű (fő)
Egyesült Királyság	13	7
Belgium	2	1
Ausztria	2	2
Franciaország	2	2
Norvégia	1	1
Svédország	1	1
Dánia	1	1
Összesen	22	15

Forrás: a szerző szerkesztése

Brüsszel dzsihadista fészkei – szegregáció és marginalizálódás

Az Iszlám Állam hatékony mobilizációs képessége mögött meghúzódó – feltételezett – szegregációs és dezintegrációs tényezők szerepének empirikus vizsgálata céljából a brüsszeli városrészek vonatkozásában rendelkezésre álló, az ISIS külföldi harcosaira vonatkozó adatok felhasználásával készítettünk másodelemzést.

Az elemzés során az ISIS külföldi harcosainak rekrutációs bázisa területi eltérésének összehasonlításakor az eredeti statisztikai értékeket¹⁷ átszámítottuk százalékos arányokra, ami az azonos mértékegység révén könnyebben értelmezhetővé teszi a bemutatott eredményeket. Az így kapott adatok alapmegoszlása (2. táblázat) tekintetében megállapítható, hogy az Iszlám Állam által ellenőrzött területre utazó önkéntesek legmagasabb aránya 23%, s természetesen akad olyan városrész, amelyből egyetlen külföldi harcost sem tartanak számon. A 19 városrészre vetítve a külföldi harcosok aránya átlagosan 5,3%, s meglehetősen nagy – a vizsgált tényezők közül a második legmagasabb – különbségek mutatkoznak az értékekben, amit a szórás mutatója (=7,5) tükröz. A brüsszeli származású ISIS-harcosok elsődleges magyarázó tényezőjének tekinthető muszlim népesség aránya esetében kevésbé markáns eltérések mutathatók ki városrészenként, ami egyrészt látható az átlaghoz – ami ebben az esetben is 5,3% – tartozó szórás értékében (=6,05). De szemlélteti az is, hogy a muszlimok aránya legalacsonyabb mértékben 0,36% körül mozog, s a város legnagyobb muszlim népességgel rendelkező kerületében sem éri el az egyötödnyi arányt (19,26%).

¹⁷ Az itt elemzett adatok egyrészt tehát más kutatások keretében publikált forrásokból származnak (VLIJERDEN 2016, 60., illetve KIS-BENEDEK 2017, 109.), amit kiegészítettünk saját adatgyűjtéssel Brüsszel hivatalos statisztikai nyilvántartásának (http://statistics.brussels/en?set_language=en) felhasználásával.

2. táblázat

A vizsgált városrészek főbb mutatói relatív értékek alapján számítva

Mutatószám	Átlag	Szórás	Minimum	Maximum
ISIS külföldi harcosainak eloszlása (%)	5,263	7,554	0,00	23,86
Muszlimok becsült aránya (%)	5,263	6,051	0,36	19,26
Regisztrált munkakeresők aránya (%)	5,263	4,391	1,34	16,04
Diplomások aránya (%)	36,200	11,224	20,07	55,86
Érvényes elemszám (N=)	19	19	19	19

Forrás: a szerző számítása és szerkesztése

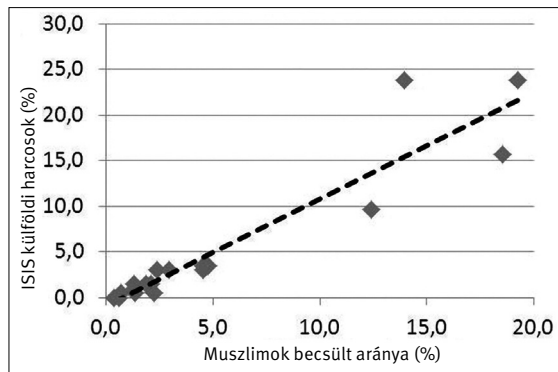
Elemzésünk alapvető kérdésfeltevése szempontjából kiemelten lényeges a város lakosságának összetételét – egyik részről – további dimenzióban jellemző mutatószám, a munkakeresők aránya az egyes körzetekben. Az átlagos érték ezen mutatónál is megegyezik az előbbi két változó esetében mért értékkel, azonban sajátosságként kiemelhető, hogy a munkaerőpiac eme mutatója esetében mérhető a legalacsonyabb eltérés a vizsgált területen: a legkedvezőbb helyzetben lévő városrészben mindössze 1,34% a regisztrált munkakeresők aránya, de a legmagasabb munkakeresői aránnyal jellemezhető kerületben is mindössze 16%; s ezen mintázat – nyilvánvalóan – a szórás alacsony értékében (=4,39) is kifejeződik. A város lakosságának összetételét másik részről megjelenítő adatként a diplomások arányát fogjuk kezelni, ami a kapott alapmutatókat figyelembe véve meglehetősen eltérő képet mutat: a diplomával rendelkezők a város egészére vetítve átlagosan a népesség valamivel több mint egyharmadát teszik ki (36,2%; a szórás értéke 11,22). S ebben a tekintetben megfogalmazható, hogy egyrészt a város azon részén is, ahol a diplomások aránya a legalacsonyabb, a lakosság egyötöde (20,07%) rendelkezik az iskolai végzettség ezen szintjével, másrészt pedig akad olyan kerület, amelyben a népesség nagyobbik része (55,86%) rendelkezik diplomával.

A fenti adatok felhasználásával a továbbiakban – egyrészt – arra keressük a választ, hogy mennyiben igazolható empirikusan az a feltételezés, mely szerint a külföldi harcosok térbeli eloszlása a muszlim népesség térbeli eloszlását követi, illetve hogy – másrészt – milyen szerepet játszik a rekrutációs bázis területi mintázatában a társadalmi-gazdasági kontextus.

Az előbbi kérdésfelvetés tekintetében egy meglehetősen markáns mintázat – az Iszlám Állam területére utazott brüsszeli harcosok aránya és a város muszlim népességére adott becslés alapján számított arányok közötti kapcsolat – rajzolódik ki (5. ábra). Az összefüggés pozitív irányú, azaz – tendenciájában – minél magasabb a városrészben a muszlim népesség becsült aránya, annál magasabb az ISIS külföldi harcosainak aránya; meg kell említeni azonban azt is, hogy jellemzően a városrészek nagyobb része esetében alacsony – 5% alatti – a külföldi harcosok és a muszlimok becsült aránya egyaránt,¹⁸ s mindössze néhány olyan terület van, amelyekre a magasabb értékek jellemzők mindkét tényező szempontjából. Ez a mintázat egyfajta *szegregációs folyamat* jelenlétére utalhat. Összességében tehát megállapítható, hogy erős, pozitív, statisztikailag is meghatározónak tekinthető ($p=0,000$)

¹⁸ Jóllehet a megfigyelési egységek ezen szegmensében is alapvetően kirajzolódni látszik a pozitív kapcsolat a két változó között.

kapcsolat (a korrelációs együttható értéke 0,936) mérhető az Iszlám Állam brüsszeli harcosainak városrészek szerinti eloszlása és a város muszlim népességének térbeli elhelyezkedése között (3. táblázat).

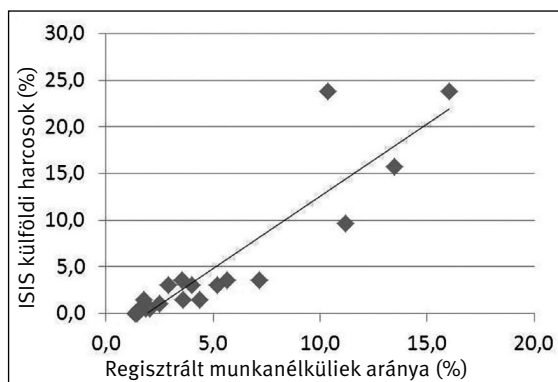

5. ábra

Pozitív kapcsolat a muszlimok becsült aránya és az ISIS külföldi harcosai aránya között

Forrás: a szerző szerkesztése

További – jellegében a szegregációs mintázat jelenlétére utaló – összefüggésként kell kiemelni azonban azt is, hogy az Iszlám Állam területére utazó brüsszeli lakosok városrészenkénti aránya ugyancsak jelentős mértékű összefüggést mutat a munkaerőpiac térbeli jellemzőjével (6. ábra): az adatok alapján úgy tűnik, minél kedvezőtlenebb a foglalkoztatottsági helyzet egy városrészben, annál magasabb arány mérhető a terrrorszervezet harcosainak arányában. Az összefüggés ebben az esetben is statisztikailag mértékadó; 0,901 értékű, szignifikáns ($p=0,000$) korrelációs együtthatóval jellemezhető ez az együtt járás (3. táblázat).

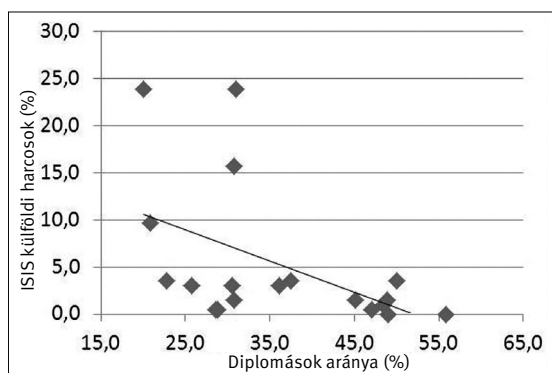

6. ábra

Pozitív kapcsolat a regisztrált munkanélküliek aránya és az ISIS külföldi harcosai aránya között

Forrás: a szerző szerkesztése

A tágabb szocioökonómiai összetétel meghatározó szerepére utal az előbbihez hasonló összefüggés a diplomások arányának viszonylatában (7. ábra). Az adatok alapján úgy tűnik, a kedvezőbb iskolai végzettséggel jellemezhető városrészekben alacsonyabb a külföldi ISIS-harcosok előfordulása – egészen pontosan van néhány olyan kerület, ahol a felsőfokú végzettségűek alacsony szintje magas külföldiharcos-aránnyal jár együtt, jóllehet közel ugyanennyi olyan városrészt lehet kimutatni, amelyekben mindkét változó értéke alacsony. Ezen kevésbé markáns, kevésbé egyértelmű mintázat abban is megnyilvánul, hogy az iskolai végzettség jelen mutatója alacsonyabb mértékű statisztikai kapcsolatot mutat az Iszlám Állam területére utazó belgiumi harcосok arányával: a vizsgált változók közötti korrelációs együttható értéke $-0,492$; jóval alacsonyabb az előző két tényező esetében mérténél. Azonban a fordított irányú kapcsolat az adatok tanúsága szerint figyelembe vehető, amennyiben ebben az esetben is statisztikailag szignifikáns ($p=0,032$) az összefüggés (3. táblázat).

7. ábra

Negatív kapcsolat a diplomások aránya és az ISIS külföldi harcосai aránya között

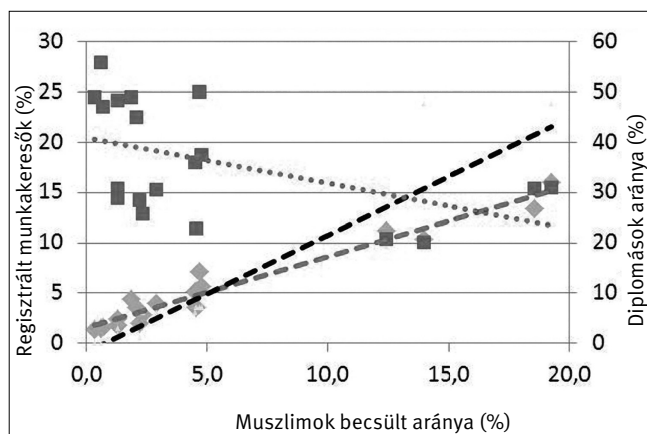
Forrás: a szerző szerkesztése

Az elemzés eddigi, a brüsszeli városkerületek adataira vonatkozó eredményei alapján megfogalmazható tehát, hogy a külföldi ISIS-harcосok aránya erős, pozitív összefüggést mutat a muszlimok becsült arányával, illetve a regisztrált munkanélküliek relatív gyakoriságával, továbbá jelentős, negatív irányú kapcsolat jelenik meg a diplomások arányának vonatkozásában. Azaz alapösszefüggésként kétségtelenül kirajzolódik, hogy a muszlimok által magasabb arányban lakott területek bizonyulnak az Iszlám Állam külföldi harcосai jelentősebb rekrutációs bázisának, ugyanakkor a társadalmi és gazdasági környezet indikátorai vonatkozásában kapott eredmények arra is ráirányítják a figyelmet, hogy a szocioökonómiai háttér sem tekinthető elhanyagolhatónak: a kedvezőbb munkaerőpiaci és iskolázottsági viszonyokkal jellemezhető területek esetében alacsonyabb a külföldi harcосok előfordulási valószínűsége. Ami azt is jelenti, hogy az Iszlám Állam területére induló lakosok arányaiban megmutatkozó területi különbségek mögött a muszlim származás mellett további lényeges, a társadalmi kontextus tágabb dimenzióihoz, bizonyos szegregációs folyamatokhoz kapcsolódó tényezők is fellelhetők, s ennyiben a jelenség nem kizárólag – talán nem is elsődlegesen – származási problematika. Ennek fényében az elemzés következő

részében a muszlim népesség előfordulása és a kedvezőtlen társadalmi környezet közötti viszonyt – a területi kirekesztődés és szegregáció jelenségét – vizsgáljuk.

A muszlim népesség becsült aránya és a munkaerőpiaci jellemzők között rendkívül erős kapcsolat mutatható ki, ami úgy jellemezhető, hogy minél magasabb a regisztrált munkakeresők aránya, annál nagyobb a muszlim származású lakosság részaránya az adott városrészben (8. ábra). A változók közötti ezen pozitív irányú korreláció mértéke 0,975, ami statisztikailag is szignifikáns ($p=0,000$). Ennek fényében úgy tűnik tehát, hogy a kedvezőtlen munkaerőpiaci tendenciák a muszlim népesség magasabb előfordulási gyakoriságával összekapcsolódva vannak jelen.

Hasonló helyzet bontakozik ki a képzettség terén, amennyiben a felsőfokú képzettségűek előfordulása kevésbé gyakori azokban a városrészekben, ahol a muszlim népesség becsült aránya magasabb (7. ábra). Vagyis minél nagyobb részt tesz ki adott kerület lakosságában a muszlim származásúak csoportja, a városrészben tendenciájában annál kisebb mértékben található a diplomás végzettségűek rétege. Az összefüggés ezen változók esetében irányát tekintve tehát negatív, a kapcsolat erőssége pedig elmarad az előbbi indikátornál kapotthoz képest: a korrelációs együttható $-0,491$ erősségű, statisztikailag szignifikáns ($p=0,033$) együtt járást fejez ki (3. táblázat). Ami egyben azt is jelenti, hogy a társadalmi háttér ezen dimenziója és a származási csoport közötti viszony nem véletlenszerű vagy esetleges: a magasabb iskolai végzettség hiánya jellemzően a muszlim népesség magas arányával párosul.¹⁹

8. ábra

A muszlim népesség becsült aránya és további szocioökonómiai mutatószámok összefüggése

Forrás: a szerző szerkesztése

Mind ez idáig úgy tűnik tehát, hogy a társadalmi és gazdasági körülmények alakulása összekapcsolódik a városrészek származás szerinti összetételének mutatószámával, s egy

¹⁹ Kiegészítésképpen megemlíthető, hogy a szocioökonómiai dimenzió ismérvei között tendenciájában ugyan csak összefüggés mutatkozik (a korrelációs együttható értéke $-0,393$); azonban ez a negatív irányú kapcsolat statisztikailag nem tekinthető meghatározónak ($p=0,096$) az általunk jelen elemzés keretében – illetve jellemzően a szociológiai statisztikai elemzések esetében – alkalmazott döntési szintet ($\alpha=0,05$) figyelembe véve.

olyan kép rajzolódik ki, amely a kedvezőtlen társadalmi körülmények és a muszlim népesség előfordulása közötti kapcsolatra utal. Adódik tehát a felvetés, hogy az ISIS külföldi harcosainak magasabb kibocsátási aránya vajon kizárólagosan a városrészek lakosságán belüli muszlim népesség arányának következménye, vagy sokkal inkább arról lehet szó, hogy a jelenség egy tágabb, összetettebb tényezőegyüttesre, más közös okra vezethető vissza: olyan szegregátumok jelenlétére, amelyek a népesség származási összetételét és a társadalmi hátrányokat együttesen jelenítik meg.

3. táblázat

Az Iszlám Állam külföldi harcosainak eloszlása és egyéb szocioökonómiai jellemzők közötti korrelációs együtthatók a brüsszeli városrészek adatai alapján

Korrelációs együtthatók (k. e.)		Muszlimok becsült aránya (%)	Regisztrált munkakeresők aránya (%)	Diplomások aránya (%)
ISIS külföldi harcosainak aránya (%)	k. e.	0,936	0,901	-0,492
	p	0,000	0,000	0,032
	N	19	19	19
Muszlimok becsült aránya (%)	k. e.		0,975	-0,491
	p		0,000	0,033
	N		19	19
Regisztrált munkakeresők aránya (%)	k. e.			-0,393
	p			0,096
	N			19

Forrás: a szerző számítása és szerkesztése

Ezen feltételezés statisztikai úton történő vizsgálatát két eltérő módszerrel kíséreljük meg az alábbiakban. Egyrészt továbbhaladva a korrelációs számítás módszere mentén azt teszteljük, hogy az eredeti erős kapcsolat a városból az Iszlám Állam területére utazók aránya és a muszlim népesség becsült részesedése között miként alakul a tágabb társadalmi kontextust megjelenítő változók bevonásával. A parciális korrelációs együtthatók tanulmányozásán túl a másik alkalmazott megközelítés keretében a szocioökonómiai változók értékei alapján lehatároljuk azon városrészeket, amelyek esetében a kedvezőtlen társadalmi-gazdasági viszonyok együttesen jelen vannak, s az ily módon megalkotott csoportosítás – tulajdonképpeni szegregátumok²⁰ – mentén külön-külön vizsgáljuk az eredeti, a külföldiharcos-kibocsátási kapacitás és a muszlim népesség becsült aránya közötti összefüggést.

A belga főváros városrészei szintjén számított muszlim népességarányra adott becslések és az ISIS külföldi harcosainak eloszlása közti erős, pozitív és statisztikailag szignifikáns korrelációs együttható (=0,936; p=0,000) jelentős mértékben mérséklődik, miután az összefüggésbe kontrollváltozóként bevonjuk a regisztrált munkakeresőkre vonatkozó

²⁰ A szegregátumokat oly módon alakítottuk ki, hogy a regisztrált munkakeresők aránya és a diplomások aránya tekintetében egyaránt elkülönítettük az átlag alatti és átlag feletti értékkel bíró városrészeket. Majd ezek közül azokat tekintettük a társadalmi és gazdasági körülmények szempontjából kedvezőtlen helyzetben lévő szegregátumoknak, amelyekben mindkét változó esetében az átlaghoz képest kedvezőtlenebb – a regisztrált munkakeresők esetében az átlagnál magasabb, a diplomások aránya esetében pedig az átlagnál alacsonyabb – a változó értéke. Az ily módon létrehozott csoportosítást – összesen négy városrész különült el az előbbi kritériumoknak megfelelően – kétértékű változó formájában rendeltük hozzá az adatokhoz.

adatokat. A parciális – azaz az összefüggésben a kontrollváltozó szerepét is figyelembe vevő, azt lényegében kiküszöbölő – korrelációs együttható továbbra is pozitív (0,594) és statisztikailag szignifikáns ($p=0,009$), azonban alacsonyabb értékű (4. táblázat). Vagyis úgy tűnik, hogy amennyiben figyelembe vesszük a városrészek mentén megmutatkozó munkaerőpiaci különbségeket, a muszlim népesség aránya és az Iszlám Állam területére utazó külföldi harcosok közötti kapcsolat kevésbé markánsnak mutatkozik – több mint 0,3-del csökken a két ismérv közötti összefüggés erőssége. A kedvezőtlen társadalmi környezet ezen dimenziója ennyit visz el tehát az eredeti, származásra vonatkozó számítás esetén kapott eredményből – ez nem teszi zárójelbe, nem váltja ki a muszlimok becsült aránya és a kiutazó ISIS-harcosok közötti összefüggést, azonban visszatükrözi a társadalmi háttér e sajátos jelenségben valószínűsíthető szerepét.

Az iskolázottsági mutató már kevésbé jelenik meg ilyen markáns szerepben: az eredeti összefüggést érdemben semmilyen tekintetben nem módosítja mint kontrollváltozó. Mindössze egy halvány csökkenés mérhető a parciális korrelációs együttható ezen változata esetében (0,916), s ez a becsléshez kapcsolódó szignifikanciaértékben ($p=0,000$) nem eredményez változást (4. táblázat). A városban az iskolai végzettség mentén megmutatkozó területi eltérések – mint mögöttes tényező – tehát nem bizonyulnak meghatározónak, a muszlim népesség eloszlása és a külföldi ISIS-harcosok kibocsátási kapacitása közötti összefüggést nem módosítja a társadalmi kontextus ezen dimenziója.

Amennyiben mindkét szocioökonómiai változót mint a vizsgált jelenség tágabb társadalmi kontextusát összességében megragadó tényezőket tekintjük, s így végezzük el a számítást, alapvetően hasonló eredményre jutunk. A muszlim lakosok városrészen belüli becsült aránya és az Iszlám Állam által sikeresen mozgósított népességi arányok közötti statisztikai összefüggés továbbra is kimutatható ($p=0,034$), bár lényegesen gyengébb kapcsolatot jelez – a parciális korrelációs együttható értéke 0,516 –, amennyiben a társadalmi összetételre, a munkaerőpiaci környezetre vonatkozó tényezők összességében 0,42-dal csökkentik a származási összetétel és a külföldi harcosok arányai közötti markáns kapcsolatot (4. táblázat).

4. táblázat

A muszlimok becsült aránya és az ISIS külföldi harcosai aránya közötti kapcsolat kontrollváltozós számításai

(Parciális) korrelációs együtthatók ([p.] k. e.)		Muszlimok be- csült aránya (%)	Muszlimok be- csült aránya (%)	Muszlimok be- csült aránya (%)
ISIS külföldi harcosai aránya (%)	k. e.	0,936	0,936	0,936
	p	0,000	0,000	0,000
	N	19	19	19
ISIS külföldi harcosai aránya (%)	p. k. e.	0,594	0,916	0,516
	p	0,009	0,000	0,034
	N	19	19	19
Kontrollváltozók:				
Regisztrált munkakeresők aránya (%)		+	-	+
Diplomások aránya (%)		-	+	+

Forrás: a szerző számítása

A fenti eredmények tehát legalábbis részben alátámasztani látszanak azt a feltételezést, hogy a kedvezőtlen társadalmi körülmények – ugyancsak – meghatározó szereppel bírnak a külföldi harcosok rekrutációs mintázatának alakulásában. Azaz az ISIS külföldi harcosai városrészenkénti arányai mögött a muszlim népesség aránya mint magyarázófaktor kevésbé bizonyul döntőnek akkor, ha figyelembe vesszük az adott kerületre – szegregátumra – jellemző esetleges társadalmi és gazdasági nehézségeket is. Utóbbiak tehát észrevehetően hozzájárulnak a külföldi harcosok vizsgált arányainak alakulásához, amennyiben csökkentik a származás szerinti összetétellel kimutatható kapcsolatot.

A kedvezőtlen gazdasági-társadalmi körülményekkel jellemezhető városrészekről – előbbiek alapján – feltételezhető, hogy kiemelt rekrutációs bázisként szolgálhatnak az ISIS külföldi harcosai tekintetében. A hátrányos körülmények együttes jelenléte alapján lehatárolt szegregátumok²¹ esetében valóban sajátosan alakul a muszlimok és az Iszlám Állam területére utazó lakosok eloszlása közötti összefüggés (5. táblázat). Míg – mint azt már több ízben láttuk – a belga főváros összes kerületét tartalmazó teljes adatbázis alapján rendkívül erős, pozitív, statisztikailag szignifikáns kapcsolatot tükröz a korrelációs együttható, a város legkedvezőtlenebb helyzetben lévő belső szigetei esetében a népesség összetétele és az ISIS külföldi harcosainak eloszlása között nem mutatható ki összefüggés. A szegregátumokra vonatkozó korrelációs együttható értéke lényegében megfelelődik (=0,446), és már statisztikailag sem tekinthető jelentősnek (p=0,554). Vagyis amennyiben a legkedvezőtlenebb társadalmi-gazdasági helyzetben lévő lokalitások szintjén vizsgáljuk az Iszlám Állam mobilizációs potenciálját, az már érdemben nem függ össze a lakosok származás szerinti összetételével.²²

5. táblázat

A muszlimok becsült aránya és az ISIS külföldi harcosai aránya közötti összefüggés a szegregátumokban

Korrelációs együtthatók (k. e.)	Muszlimok becsült aránya (%)	Muszlimok becsült aránya (%)	
ISIS külföldi harcosai aránya (%)	k. e.	0,936	0,446
	p	0,000	0,554
	N	19	4
Számítás alapja:	minden városrész	szegregátumok	

Forrás: a szerző számítása és szerkesztése

²¹ A szegregátumok abban a tekintetben valóban a kedvezőtlen társadalmi-gazdasági helyzet halmozódásával jellemezhetők, hogy a regisztrált munkakeresők aránya statisztikailag szignifikáns mértékben (t=-8,813; p=0,000) magasabb (átlagosan 12,76%, a nem szegregátumként kezelt kerületek adata 3,26%), a diplomások aránya pedig statisztikailag szignifikáns mértékben (t=2,370; p=0,030) alacsonyabb (rendre 25,66%, illetve 39,01%) a többi városrészhez képest. Előbbi természetesen a lehatárolás módjával magyarázható, lényeges azonban azt is hangsúlyozni, hogy a muszlimok becsült és a külföldi harcosok aránya ugyancsak statisztikailag szignifikáns mértékben (rendre t=-7,883; p=0,003 és t=-4,745; p=0,017) magasabb (rendre 16,06% és 2,38%, illetve 18,27% és 1,79%). Vagyis a szegregátumokként beazonosított és lehatárolt területek valóban a legkedvezőtlenebb szocioökonómiai kontextussal és a legmagasabb származásbeli megosztottsággal és külföldi ISIS-harcos aránnyal jellemezhetők.

²² Természetesen azonban nem hagyhatjuk itt figyelmen kívül egyrészt azt, hogy a szegregátumként elkülönített kerületek mindegyikében jellemzően magas, átlag feletti a muszlim népesség becsült aránya, továbbá hogy rendkívül alacsony esetszámokkal van dolgunk, ami bizonytalanná teszi az eredményeket.

Záró gondolatok

A fentiekben az Iszlám Állam – jellemzően Európában – feltűnően hatékonynak bizonyuló tevékenységében; a terrorizmus exportálásában és a külföldi harcosok rekrutációjában – fel-tételezésünk szerint meghatározó – szerepet játszó bizonyos tényezők empirikus vizsgálá-tára tettünk kísérletet. A terrorista szervezetek közötti operatív – közösen kivitelezett akciók formájában megnyilvánuló – együttműködés mintázatát feltárni célzó kutatómunkánk továbbfolytatásaként itt két lehetséges mechanizmust helyeztünk az elemzés középpont-jába: egyrészt vázlatosan azon *közvetítő* szereppel bíró személyi hálózatot illusztráltuk, amelynek tagjai összekötik egymással az ISIS-t és annak potenciális – a célzott befolyáso-lási műveletek, kiterjedt propaganda révén születő – szimpatizánsait. Meglátásunk szerint ebben az esetben az Iszlám Állam célkitűzéseinek megvalósítása – illetve az arra való rendkívül tudatos, sokrétű és célszerűen felépített törekvés – során a *társadalmi beágyaz-ódás* egy sajátos esetével van dolgunk, ami központi jelentőségű a társadalom potenciálisan radikalizálódásra hajlamos tagjainak valós, sikeres mobilizálása tekintetében. A továb-biakban – az előzőhöz képest nagyobb terjedelemben – bemutatott kutatási eredmények a *marginalizálódás* és az *integrációs kihívások* felől közelítették a vizsgált témát. A belga főváros kerületeire vonatkozó adatok felhasználásával azt illusztráltuk, hogy a kedvezőtlen társadalmi körülmények mennyiben játszhatnak szerepet a muszlim népesség részaránya és az Iszlám Állam idegen harcosainak eloszlása közötti összefüggésben. Az adatelemzés tanulságai alapján megállapítható, hogy a kedvezőtlenebb szocioökonómiai viszonyok po-zitív összefüggést mutatnak a külföldi ISIS-harcosok területi arányaival. Ez megerősíteni látszik azt a – közkeletűnek tekinthető²³ – megállapítást, miszerint a társadalmi egyenlőt-lenség kiemelt fontosságú az erőszak ezen sajátos formájának működése szempontjából. Ugyanakkor ellentmond annak a – meglehetősen meggyőző, empirikusan alátámasztott – ér-velésnek, amely éppenséggel a társadalmi fejlettség magasabb szintje és a kevésbé jelentős egyenlőtlenségek esetében mutat ki az Iszlám Állam vonatkozásában egy magasabb kül-földiharcos-toborzási képességet.²⁴ Meglátásunk szerint azonban ez az ellentmondás látszó-lagos – mindkét mintázat fellelhető a radikalizálódás folyamata mögött. Mindössze az ve-zethet különbséghez, hogy az empirikus munka a társadalmi folyamatok mely szintjéről ad képet: a kutatók előbb említett elemzése országokra vonatkozó adatok összegyűjtése, rendszerezése és szisztematikus vizsgálata alapján²⁵ érvel amellett, hogy az Iszlám Állam külföldi harcosainak rekrutációs bázisa, kibocsátási arányai a magasabb jóléttel jellemez-hető társadalmak esetében magasabbak. Vagyis ebben az esetben a társadalmi élet makro-szintjén, országok vonatkozásában tekinthetők érvényesnek a tapasztalt összefüggések. Kutatómunkánk itt bemutatott elemző részének empirikus tapasztalatai pedig a társadalmi élet alacsonyabb szerveződési szintjén jelennek meg: a kedvezőtlen társadalmi és gazdasági viszonyok mind a muszlimok becsült arányával, mind pedig a külföldi harcosok kerületek szerinti eloszlásával összefüggésben állnak. Sőt, a kedvezőtlen társadalmi és gazdasági mutatókkal egyszerre jellemezhető kis számú városrészek – *szegregátumok* – viszonyla-tában a muszlim népességi arányok és a külföldi ISIS-harcosok előfordulása közötti pozitív

²³ Lásd ezen gondolatot kifejtve például BENMELECH–KLOR 2016, 6.

²⁴ BENMELECH–KLOR 2016.

²⁵ BENMELECH–KLOR 2016, 3–4.

statistikai összefüggés is eltűnik. Mindezeket úgy értelmezzük tehát, mint az itt elemzett radikalizálódási folyamatok egyfajta *kettős mintázatát*: ugyanazon tényezők más – ellentétes – irányú kapcsolatot mutatnak a potenciális szélsőségesek mobilizálási folyamatával annak fényében, hogy a jelenséget nagyobb léptékben, a társadalmi élet tágabb keretei között, vagy éppenséggel egy lokális, szűkebb – a marginalizálódás és szegregáció folyamatai és az integrációs kihívások tekintetében jobban látható – társadalmi kontextus keretében vesszük szemügyre.

Mindezek fényében kutatómunkánk további lehetséges irányainak egyikeként a radikalizálódási folyamat ezen sajátos kettőségének alaposabb vizsgálatát tűzhetjük ki célul. További, kiegészítő adatgyűjtéseken és más, esettanulmányként hasznosítható kutatási területek bevonásán keresztül szélesebb körben is vizsgálatra érdemes és szükséges, hogy itt közölt megállapításaink érvényesnek tekinthetők-e. Különösen annak fényében, hogy a jelen elemzés keretében végzett számítások egyetlen jól lehatárolható kontextusban, alacsony elemszámok mellett jelennek meg.

Felhasznált irodalom

- BALOGH Péter (2017a): Cooperation: Multiplying the Destructive Potential of Asymmetric Threats. In KISS Álmos Péter ed.: *Asymmetric Warfare: Conflict of the Past, the Present, and the Future*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó. 51–64.
- BALOGH Péter (2017b): Új évezred, újabb kihívás? A globális terrorizmus operatív együttműködési hálózatának empirikus vizsgálata. In FINSZTER Géza – SABJANICS István szerk.: *Biztonsági kihívások a 21. században*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó. 645–653.
- BALOGH Péter (2018): Új évezred, újabb kihívás? A globális terrorizmus operatív együttműködési hálózatának empirikus vizsgálata. In FINSZTER Géza – SABJANICS István szerk.: *Biztonsági kihívások a 21. században*. E-könyv, kézirat. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- BENMELECH, Efraim – KLOR, Esteban F. (2016): *What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?* NBER Working Paper No. 22190. Cambridge, National Bureau of Economic Research. Elérhető: www.nber.org/papers/w22190.pdf (A letöltés időpontja: 2018. 11. 21.)
- BESENYŐ János (2015): Nem az ISIS találmánya – Terroristák a migránsok között. *Felderítő Szemle*, 14. évf. 3. sz. 17–43.
- BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid (2016): *Az Iszlám Állam: Terrorizmus 2.0 – Történet, ideológia, propaganda*. Budapest, Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely – Kossuth Kiadó.
- GRANOVETTER, Mark (1991): A gyenge kötések ereje. A hálózatelmélet felülvizsgálata. In ANGELUSZ Róbert – TARDOS Róbert szerk.: *Társadalmak rejtett hálózata*. Budapest, Magyar Közvéleménykutató Intézet.
- GRANOVETTER, Mark (2006): A gazdasági intézmények társadalmi megformálása: a beágyazottság problémája. In LENGYEL György – SZÁNTÓ Zoltán szerk.: *Gazdaságsszociológia*. Budapest, Aula Kiadó.
- KIS-BENEDEK József (2017): Dzsihadista fészkek, mint a terrorizmus lehetséges kiindulópontjai. *Hadtudomány*, 27. évf. 1–2. sz. 96–113.

- MARONE, Francesco (2018): *Foreign Fighters: A Problem for Asian Countries, Too*. Milano, Italian Institute for International Political Studies. Elérhető: www.ispionline.it/en/publicazione/foreign-fighters-problem-asian-countries-too-21723 (A letöltés időpontja: 2019. 01. 15.)
- PRANTNER Zoltán (2016): *Iszlám Állam. A világ legvéresebb terrorszervezete*. Kisújszállás, Pannon-Literatúra Kft.
- PUTNAM, Robert D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon and Schuster.
- TÁLAS Péter (2006): Kelet-Közép-Európa és az új típusú terrorizmus. In TÁLAS Péter szerk.: *A terrorizmus anatómiája*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- The eGLYPH Web Crawler: ISIS Content on YouTube* (2018). New York – London, Counter Extremism Project. Elérhető: www.counterextremism.com/sites/default/files/eGLYPH_web_crawler_white_paper_July_2018.pdf (A letöltés időpontja: 2018. 08. 25.)
- VLIERDEN, Guy Van (2016): Molenbeek and Beyond. The Brussels-Antwerp Axis as Hotbed of Belgian Jihad. In VARVELLI, Arturo ed.: *Jihadist Hotbeds. Understanding Local Radicalization Processes*. Milano, Italian Institute for International Political Studies. 49–62. Elérhető: www.ispionline.it/it/EBook/Rapporto_Hotbeds_2016/JIHADIST.HOTBEDS_EBOOK.pdf (A letöltés időpontja: 2018. 08. 25.)
- WEISS, Michael – HASSAN, Hassan (2015): *Az Iszlám Állam. A terror hadserege belülről*. Budapest, HVG Könyvek.

A BIZTONSÁG SOKSZÍNŰ ARCA

Innováció – tudomány – információbiztonság – közszolgálat

A BIZTONSÁG SOKSZÍNŰ ARCA

Innováció – tudomány –
információbiztonság – közszolgálat

Szerkesztette:

Bencsik Balázs – Sabjanics István

A konferencia főszervezője:

A konferencia társszervezője:

Szerzők

Bálint Krisztián
Balogh Péter
Bartolits István
Borbély Zsuzsanna
Író Sándor
Kapás Mónika
Karlócai Balázs
Krauzer Ernő
Malét-Szabó Erika
Molnár Katalin
Péterfalvi Attila
Rompos Éva
Szabó Csaba
Tegyey Andrea Cecília
Tikos Anita
Veprík Zita

© Dialóg Campus Kiadó, 2019

© Szerzők, 2019

© Szerkesztők, 2019

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

Szerkesztői előszó	7
<i>Péterfalvi Attila András</i> Adatvédelem, adatbiztonság a közszolgálatban	9
<i>Tikos Anita</i> Az IT-biztonsági tudatosítás fontossága, valamint a 2018. évi kiberhónapkampány eredményei	21
<i>Karlócai Balázs</i> A digitális közigazgatás technológiai kihívásai	33
<i>Bartolits István</i> Az 5G válasza a jövő kihívásaira	41
<i>Malét-Szabó Erika</i> Integritás és szilárd erkölcsiség: a szűrés vagy a képzés a biztonság kulcsa?	59
<i>Bálint Krisztián – Kapás Mónika</i> Lehetséges modern biztonságtechnikai megoldások a vajdasági szabadkai általános iskolákban	71
<i>Krauzer Ernő</i> Korszerű, gyakorlatorientált rendőrképzés	81
<i>Rompos Éva – Molnár Katalin</i> Innovatív módszertani lehetőség az igazságügyi (vegyész) szakértők képzésében	105
<i>Szabó Csaba</i> A magyarországi magánbiztonsági szakmai kamara helye, szerepe és szervezetfejlesztési irányainak vizsgálata a rendészeti igazgatás feladatrendszerének vonatkozásában	121

<i>Borbély Zsuzsanna</i> Egészségmagatartás, mentális egészség – különbségek a munkahelyi stressz megélésében	129
<i>Író Sándor</i> A szlovák katolikus rendőrségi lelkipásztori szolgálat modellje és struktúrája	143
<i>Tegyey Andrea Cecília</i> A generációk és szakterületek közti motivációs eltérések vizsgálata	151
<i>Veprik Zita</i> Szervezeti integritás a biztonság szolgálatában, avagy integritásalapú eszközökkel a rendészeti korrupció ellen	159
<i>Balogh Péter</i> Dzsidhista háború vagy dezintegrációs kihívás?	169